

ՀՏԴ 159.6Հոգեբանություն**Արայիկ ՖԻՐՅԱՆ****ԱՐՊԶ ՖԴ և ՆԶՊ ամբիոնի ավագ դասախոս, հ.գ.թ.****E-mail: ara.firyan@mail.ru****Արթուր ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ****ԱՐՊԶ ՆԶՊ և ՖԴ ամբիոնի դասախոս****E-mail: petrosyanartur11@asu.am**

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Հորվածում շոշափվում են ուսումնական գործունեության հուզական բաղադրիչին վերաբերող հարցեր: Առաջադրված հարցերը մեկնվում են մի քանի դիտանկյունից: Եթե դրանք դիտարկենք տրանզակտ վերլուծության հայեցակարգի շրջանակում, ապա կարող ենք տեսնել արծարծվող խնդիրների վերաբերյալ՝ երեխա-Ես-ի (աշակերտի), ծնող-Ես-ի (ուսուցչի) և մեծահասակ-Ես-ի (հոգեբանի) դաստիարակումները:

Բանալի բառեր՝ դպրոց, աշակերտ, հոյզեր, ուսումնական գործունեություն:

А. Фирян, А. Петросян

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ИНТЕРПРЕТАЦИИ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье рассматриваются вопросы, связанные с эмоциональной составляющей учебной деятельности. Выдвинутые вопросы интерпретируются с нескольких аспектов. Если рассматривать их в контексте концепции трансактного анализа, то можно увидеть суждения по затронутым вопросам: ученика (ребенок-Я), учителя (родитель-Я) и психолога (взрослый-Я).

Ключевые слова: школа, ученик, эмоции, учебная деятельность.

A.Firyan, A. Petrosyan

A PSYCHOLOGICAL INVESTIGATION OF THE LEARNING PROCESS

The article addresses several issues related to the emotional component of the learning process. The questions under

discussion are considered from a variety of aspects. Specifically, if they are given consideration in the context of transactional analysis, the following observations are to be made: pupil (child-Ego), teacher (parent-Ego), and psychologist (adult-Ego).

Key words: school, pupil, emotions, learning activities.

Ներածություն

Դպրոցում, բացասական առումով, փոփոխության են ենթարկվում «ուսուցիչ-աշակերտ» հարաբերությունները. ուսուցչի և աշակերտի միջև անկեղծ, իրական հուզական կապերի ձևավորման փոխարեն ի հայտ են գալիս «մասնավոր ուսուցիչ-պոտենցիալ աշակերտ» հարաբերությունները, ուսուցչի կողմից երեխային քաջալերելը, աջակցելը, նրա կյանքով և խնդիրներով հետաքրքրվելը, առանձին դեպքերում, մարդկային հարաբերությունների հարթությունից տեղափոխվում են ֆինանսական դաշտ: Մինչդեռ, ինչպես և ընտանիքում, ուսուցչի և աշակերտի միջև հուզական ջերմ հարաբերությունները կարևոր նշանակություն ունեն երեխայի զարգացման, ինքնագնահատականի ձևավորման, որպես անհատ կայացման համար: Ուսուցչի անձով է հաճախ պայմանավորված դպրոցում երեխայի առաջադիմությունը. առարկայով երեխայի հետաքրքրվածությունը մեծանում է, եթե այն դասավանդող ուսուցչի և երեխայի միջև կա փոխադարձ հարգանք, համակրանք, դրական տրամադրվածություն¹

Սեփական դիտարկումներից կարող ենք ենթադրել հետևյալ՝ մանկավարժներից շատերի մոտ արմատավորվել է այն հայեցակետը, որ երեխաները պարտավոր են իրենց սիրել կամ առնվազն հարգել: Մինչդեռ, անգամ մոր հանդեպ տաժած սերը էգոիստական հենք ունի: Երեխան սիրում է մորը, քանզի առանց նրա խնամքի չի կարող պահպանել իր գոյությունը: Հետևաբար, ուսուցիչը կարող է ունենալ ազդեցության լծակ, այն դեպքում, երբ կարժանանա աշակերտի վստահությանը և կվաստակի ազդելու իրավունքը:

Հիմնական դիտարկումները և դրանց մեկնությունը

Ես երկու անգամ եմ դպրոց մտել: Նախ՝ որպես աշակերտ, ապա՝ որպես ուսուցիչ: Հետևաբար, հնարավորություն եմ ունեցել կրթական գործունեությանը հարող երևույթներին երկու դիտանկյունից նայելու: Երբ առաջին անգամ գնացի դպրոց, 7 տարեկան էի: Դպրոցում աշխույժ և անհոգ մթնոլորտ էր տիրում, բայց ուսերիցս կախված աշակերտական ծանր

¹ Տես՝ **Մարգարյան Ա.Ռ.**, Անչափահասների հանցավորության և շեղվող վարքագծի հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում, Երևան, «Հայրապետ», 2017թ., էջ 256:

պայտուսակը կարծես ակնարկում էր, որ պետք չէ շատ ուրախանալ, ինձ դեռ շատ ծանր օրեր են սպասում: Թեպետ հարևանությամբ ավելի ճոխ ու շքեղ շինություններ կային, բայց նույնիսկ դրանց համայնապատկերին դպրոցն առանձնանում էր իր գեղեցկությամբ: Տարիների հետ միայն ինձ հայտնի դարձավ, որ գեղեցկությունը կախվածության մեջ է իր առաքելությունից: Հիշում եմ՝ ինչպես ծնողներիս ուղեկցությամբ մտա դասարան, որտեղ մեզ դիմավորեց մեր դասվարը: Իր ներածական խոսքում նա, չգիտեմ ինչու, ասաց, որ իբր այսուհետ դպրոցը մեր երկրորդ տունն է, իսկ ինքը՝ մեր երկրորդ մայրիկը: Վերջին միտքը կապված երկրորդ մայրիկի հետ, ներսումս անհասկանալի ու անծանոթ ապրումներ արթնացրեց. փաստորեն այսպես է սկսվում 7 տարեկանի ճգնաժամը, իսկ այդ միտքը նշված ճգնաժամի նորագոյացությունն է, որը Լ. Վիգոտսկին չնկատեց կամ չցանկացավ նկատել: Ծանոթությանը հաջորդած օրերը որոշ ծնողների մոտ խորհրդանշվեցին որպես իրենց երեխաների համար արևի տակ տեղ զբաղեցնելու շրջան: Դե, նկատի ունեմ, որ նրանք անում էին ամեն ինչ, միայն թե իրենց երեխաները գրատախտակին մոտ նստարաններին հանգրվանեն:

Երբ այս խառնակ շրջանն ավարտվեց, սկսեցինք նորմալ դաս անել: Ընդհանուր առմամբ, ինձ դուր եկավ սովորելը: Լավ ուսուցիչներ ունեի: Սակայն հետադարձ հայացք ձգելով ուսումնառությանս տարիներին՝ նկատեցի, որ այդ ընթացքում մեզ հազվադեպ էին հարցնում մեր որպիսության մասին, հետաքրքրվում մեր տրամադրությամբ, հարցնում՝ ինչ ենք զգում՝ այս կամ այն երևույթի հետ կապված: Այս առիթով Վարդգես Պետրոսյանը շատ դիպուկ է արտահայտվել. «Մեզ սովորեցրել են բազմապատկել, բայց ոչինչ չեն ասել բաժանման տխրության մասին»¹: Այս երևույթն իր արտահայտությունն ունի ոչ միայն դպրոցում, այլև մեր ազգի կոլեկտիվ մոտեցման մեջ: Մեզ վաղ տարիքից սովորեցնում են ուշադրություն չդարձնել սեփական հույզերի վրա, որոշ դեպքերում էլ ընդհանրապես մղում են դրանց ճնշմանը: Երևի նկատել էք, որ երբ տղա երեխա է լացում, առաջինը, ինչ անում ենք, ասում ենք՝ մի՛ լացիր, տղաները չեն լացում, աղջիկների դեպքում, նույն տրամաբանության շրջանակում, մեկ այլ խոսույթ ենք գործածում՝ բա տենց սիրուն աղջնակը լաց կլինի՞, մի՛ լացիր, քեզ չի սագում: Ոչ մեկին կարծես չի հետաքրքրում այն հույզը, որը մարդուն կարող է ստիպել հեկեկալ կամ ծիծաղել: Բայց ամեն բան, այդ թվում՝ ուսումնական գործունեությունը, հույզերից է կախված: Հիմք ընդունելով «Եռակի ուղեղի» տեսությունը՝ կարող ենք համարձակորեն պնդել, որ Լիմբիկ համակարգը, որը պատասխանատու է մեր ապրումների հետ կապված հույզերի համար, ձևավորվել է շատ ավելի վաղ, քան

¹ Տե՛ս՝ *Պետրոսյան Վ., Ապրած և չապրած տարիներ, 1967թ.*:

նեոկորտեսքը, որը պատասխանատու է սովորելու, կշռադատելու, հիշելու, իմացական բարդ վերլուծություններ անելու համար²:

Երբեմն էլ մարդիկ, որոնք գրական ու պատմական պերսոնաժների օրինակով անկեղծության և ազնվության դասեր էին տալիս մեզ, կարող էին փորձ անել մեր մեջ արթնացնելու ինչ-որ ստանդարտ հուզական արձագանք՝ անտեսելով կամ սխալ համարելով մեր իրական զգացմունքները: Մինչդեռ կարելի սխալ մտածել, սխալ հասկանալ, բայց երբեք չի կարելի սխալ զգալ:

Ճիշտ է, երբեմն դպրոցում էլ են անդրադառնում զգացմունքներին: Դպրոցը ամենալավն է վերծանում ամոթի զգացումը: Այդ բառով շատ նախադասություններ ենք լսել՝ Ամո՛թ քեզ, նստի՛ր: Ամո՛թ քեզ, դո՛ւրս գնա դասարանից: Ամո՛թ քեզ, երկու...

Շատ դեպքում ուսուցիչները «տաբուներ» են սահմանում աշակերտների համար՝ չի կարելի դասերից փախչել, չի կարելի կռվել, չի կարելի հայհոյել, չի կարելի ծխել, ոգելից խմիչքներ օգտագործել, չի կարելի խոսել, երբեմն անգամ չի կարելի սեփական կարծիքն ունենալ, և այսպես բազմաթիվ տաբուներ ու չիկարելիներ, որոնց գոյացման պատճառն, այն է, որ մանկավարժական կոլեկտիվը շատ վատ է պատկերացնում՝ ինչ պետք է անել աշակերտների կողմից այդ «չիկարելիների» խախտման դեպքում: Իրականում այդ «չիկարելիները» թեթևացնում են ուսուցչի աշխատանքը:

Երբ երկրորդ անգամ գնացի դպրոց, 22 տարեկան ամաչկոտ տղա էի: Դպրոցականներին երկրորդ պապա լինելու համար կարծես շատ էի երիտասարդ: Երկրորդ մամայի տարբերակն էլ գլխովս անցավ, բայց հետո մտածեցի, որ այդ մեկն արդեն շատ դաժան կլինի երեխաների հանդեպ: Եվ որոշեցի նրանց համար ընկեր լինել. չէ՞ որ մեզ հենց այդպես էլ դիմում են՝ *ընկեր...:* Փաստորեն, ամեն ինչ վաղուց որոշված էր, և մնում էր միայն համապատասխանել: Ընկեր լինելը և՛ ճիշտ էր, և՛ հարմար. եթե մի օր աշակերտները որոշեին կյանքի կոչել բոլոր ժամանակների իրենց սպառնալիքը (խոսքը դպրոցը պայթեցնելու կամ ուսուցչանոցը կրակ տալու մասին է), դուք հաստատ կլինեք այն ուսուցիչների շարքում, որոնք կզգուշացվեն սպասվող արհավիրքի մասին:

Իսկ ինչ վերաբերում է գնահատմանը, որոշեցի, որ երբ ստիպված լինեմ անբավարար գնահատական նշանակել, երբեք այն չեմ ուղեկցի. «ամո՛թ քեզ» նախատական արտահայտությամբ, որպեսզի իմ գնահատականը չվերածվի երեխաների ինքնագնահատականի:

² Бессел ван дер Колк, Тело помнит все, 2020г. стр-19

² <https://hy.warbletoncouncil.org/teoria-cerebro-triuno-maclean-6393>

Սեփական դիտարկումներից կարող ենք ենթադրել, որ «ամենավատ» աշակերտները, որոնց դպրոցը մերժում է, հաճախ ցուցաբերում են մարդկային հրաշալի հատկանիշներ՝ խորաթափանցություն, իմաստություն, արդարամտություն, քաջություն, ստեղծագործական ունակություն: Դա միանգամայն շփոթեցնում է: Նրանք դա անում են այնքան հաճախ, որ սկսում ես մտորել՝ հնարավո՞ր է արդյոք, որ դպրոցում նման որակներն ամեննին պահանջված չեն, ավելին, դպրոցը դրանք ճնշում է՝ երեխաներից բոլորովին այլ բան պահանջելով:

Անհրաժեշտ է ավելի շատ ժամանակ տրամադրել երեխաներին՝ ոչ թե նրանց վիրավորելու, պատժելու և նախատելու, այլ նրանց հետ աշխատելու, նրանց խնդիրներով և անհանգստություններով անկեղծ տարվելու համար: Աշակերտի հանդեպ ուսուցչի վերաբերմունքը չպիտի պայմանավորված լինի աշակերտի բարձր կամ ցածր առաջադիմությամբ, լավ կամ բավարար վարքագծով, պասիվությամբ կամ չարաճճիությամբ: Չէ որ, սեփական երեխաներին մենք սիրում ենք առանց որևէ նախապայմանների ու պահանջների:

Որպես վերջաբան

Հիշողությանս մեջ վառ է մնացել մի դիպված դպրոցական տարիներից: Առաջին դասարանում էինք սովորում: Աշնանային անձրևոտ օր էր: Մեր դասարանի Ռուբենը, նայելով պատուհանից դուրս տեղացող անձրևին, ասաց, որ իր հայրը կարող է քայլել անձրևի տակ առանց թրջվելու. նա կարողանում է անցնել երկնքից թափվող կաթիլների արանքով: Եվ հավաստիացրեց՝ երբ մեծանա, ինքը նույնպես կհաջողի այդ գործում:

Նկատե՞լ եք, թե ինչ հավատով ու սպասումներով ենք լցված կյանքի նկատմամբ, երբ դեռ փոքր ենք: Հավատում ենք, որ կյանքը անպայման կընթանա մեր սիրած հեքիաթների սցենարով, որտեղ բարու և չարի կռիվներում միշտ հաղթում է առաջինը: Հավատում ենք արդարությանն ու ազնվությանը, թեև քիչ բան գիտենք դրանց մասին: Վստահ ենք, որ լավ բժիշկ կդառնանք ու կամոքենք մեր ծնողների բոլոր ցավերն ու հիվանդությունները: Կապրենք անհոգ ու երջանիկ կյանքով:

Ո՞վ կամ ի՞նչը կարող է մեզ խանգարել: Նույնիսկ անձրևները մեզ չեն թրջի:

Կարծում եմ՝ դպրոցն այն վայրն է, որտեղ կարող են օգնել իրագործելու երազանքները, բայց և կարող են սպանել դրանք:

Ռուբենը այդպես էլ չսովորեց քայլել անձրևի տակ առանց թրջվելու:

Գրականություն

1. Մարգարյան Ա.Ռ., Անչափահասների հանցավորության և շեղվող վարքագծի հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում: Երևան Հայրապետ 2017թ.:
2. **Պետրոսյան Վ.**, «Ապրած և չապրած տարիներ», 1967թ.:
3. **Бессел ван дер Колк**, Тело помнит все, 2020г., стр 19.
4. <https://hy.warbletoncouncil.org/teoria-cerebro-triuno-maclean-6393>

Հոդվածը տպագրության է երաշխավորել խմբագրական խորհրդի անդամ, **հ.գ.թ. Վ.Բ.Ըարամիշյանը**: